

ВІДГУК
офіційного опонента Муляр Наталії Михайлівни
про дисертаційну роботу Ваколі Зоряни Михайлівни
на тему «Питання морального виховання дітей та молоді на
сторінках педагогічної періодики Закарпаття (1919–1939 рр.)»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Значущість педагогічних розробок, пов'язаних з дослідженням проблем виховання не зменшується. Моральне виховання, як один з напрямів виховання сприяє формуванню життєвих компетентностей як цілісного, поступального шляху, який виражається у залученні дитини до соціального досвіду, засвоєнні нею існуючих у суспільстві цінностей, норм, стереотипів, форм і видів діяльності.

Освітні, інтеграційні, економічні та й інші процеси сучасної цивілізації актуалізують проблеми формування моральної особистості у полікультурному суспільстві, оскільки соціокультурна ситуація сьогодення вирізняється поглибленням взаємозалежності та взаємозв'язку культур. Дана проблема є досить актуальною, як для українського суспільства, яке за своїм характером є полікультурним, так і загалом для людства. На жаль, у сучасному українському суспільстві, і не тільки, простежуються міжетнічні конфлікти, нетолерантність у відносинах, некоректна форма спілкування, що спонукає науковців до вивчення та аналізу позитивного історичного досвіду українського суспільства щодо морального виховання дітей та молоді і визначення можливості його використання у сучасних умовах.

Обрана дисертанткою тема є, безсумнівно, актуальною і перспективною. Представлений З.М. Ваколею багатий джерельний матеріал не лише висвітлює цю багатоаспектну проблему, але й забезпечує ґрунтовний аналіз ключових понять дослідження.

Дослідження автором Закарпатського регіону розкриває його полікультурність, а відтак сприяє осмисленню співіснування різних національних культур, що у свою чергу, як зазначає дисертантка, «...впливало

на формування традицій морального виховання дітей та молоді 1919 – 1939-х років» (с. 3).

Актуальність досліджуваної проблеми, яка в цілому пронизана канвою завдань, розстановкою діяльнісних пріоритетів та окреслена комплексним авторським баченням її перспективних результатів, дає можливість різнобічно осягнути, вивчити, висвітлити й обґрунтувати усі концептуально важливі шляхи формування морально-виховних цінностей на шпальтах педагогічної періодики Закарпаття досліджуваного періоду.

Науковий підхід, системність, відповідна послідовність дій зумовили структуру дисертації, яка фактично, тим чи іншим чином, охоплює поетапне розкриття визначеної проблеми: її джерельну та науково-методологічну бази (*розділ 1(с.14-71)*); особливості роботи соціально-виховних інститутів, громадських організацій та їх співпраця в системі морального виховання дітей та молоді Закарпаття 1919 – 1939-х років; шляхи творчого використання історичного досвіду морального виховання в сучасному навчально-виховному процесі, що зорієнтує вчителя на формування в учня загальнолюдських, гуманістичних, християнських цінностей (*розділ 2 (с. 77-155)*).

Текст дисертаційного дослідження викладено в логічній послідовності, автор дотримується ustalених вимог щодо викладу наукового матеріалу. Усі положення, які виносяться на захист, є достатньо обґрунтованими, містять в собі елементи наукової новизни (с. 8) і мають значний інтерес для сучасних теоретичних розвідок в галузі теорії та історії педагогіки.

Загальний обсяг дисертації (разом з додатками) – 227 с.; обсяг її основної частини – 167 с. Загальні висновки в цілому відображають основні положення дисертації; вони логічні і структуровані згідно змісту окреслених завдань, налічують 5 підсумкових тверджень на 6 с. Список використаних джерел містить 355 найменувань, з них 10 – іноземними мовами, на 37 с.

Основні положення і результати дисертаційного дослідження висвітлено у 13 наукових публікаціях (12 одноосібних), з яких 8 вміщено у фахових виданнях (1 з них у зарубіжному), 3 – апробаційного характеру та 1 – методичні рекомендації. Результативність дослідження підтверджується його апробацією

на міжнародних, всеукраїнських, регіональних конференціях і науково-методичних семінарах, педагогічних читаннях тощо.

У першому розділі дисертаційного дослідження «Моральне виховання дітей та молоді як історико-педагогічна проблема» здійснено аналіз джерельної бази та стану сучасних наукових здобутків із досліджуваної проблеми; розкрито особливості змістового наповнення педагогічної періодики (1919 – 1939-х років), яка мала істотний вплив на формування морально-виховних цінностей у дітей та молоді Закарпаття; здійснено аналіз формування мережі педагогічних видань Закарпаття у міжвоєнний період, які сприяли поширенню гуманістичних поглядів, популяризації патріотичних ідей та формуванню поняття про доцільність наслідування молодим поколінням певного морального ідеалу.

У підрозділі 1.1. досліджено теоретичні напрацювання з проблем морального виховання в умовах сьогодення. Однак дисертанткою проаналізовано зміст морального виховання через праці К. Ушинського, С. Русової (19 – 20 ст.) (с. 14), сучасних науковців Т. Поніманської, Н. Волкової, С. Гончаренка та ін. (20 – 21 ст.) (с. 14 – 15), після чого висвітлено зміст давньогрецьких освітньо-виховних систем (с. 16). На наш погляд, в такому аналізі варто було б дотримуватися розкриття проблеми у хронологічній послідовності.

Позитивним аспектом роботи є здійснений автором аналіз (підрозділи 1.3; 1.4.) теоретичних і практичних здобутків педагогів, представників духовенства, громадсько-політичних діячів Закарпаття 1919 – 1939-х років (Ф. Агій, А. Волошин, В. Гаджега, І. Гопко, А. Карабелеш, І. Панькевич, А. Штефан, В. Штилиха, П. Яцко), які, як зауважує дисертантка, «...були моральними авторитетами, котрі спрямовували тенденції культурно-просвітнього розвитку регіону в напрямі морального збагачення місцевого населення» та «...ініціювали процес інтеграції учителів у фахові громадські організації та їхньої професійної підготовки» (с. 38).

Вагомим для подальших розвідок у галузі педагогічної науки, на нашу думку, є опрацювання дисертанткою значної кількості першоджерел (1919 –

1939-х років), на основі вивчення яких, здійснено ґрунтовну класифікацію просвітницько-педагогічних видань за критерієм провідного спрямування їх діяльності та змістовим наповненням: *Педагогічна періодика*: «Вестник учительства горожанских школ Подкарпатской Руси», «Народная школа», «Наша школа», «Учительський голос»; *Просвітницька періодика*: «Подкарпатська Русь»; *Владно-офіційна періодика*: «Учитель»; «Урядовый вестник школьного реферату краевого уряду Подкарпатской Руси» представники якої популяризували гуманістичні, моральні та просвітницькі загальнолюдські цінності в тогочасному суспільному житті.

У другому розділі роботи «Тенденції та характерні особливості морального виховання дітей і молоді в педагогічній періодиці Закарпаття 1919 – 1939 рр.» відображено результати пошуку ідей морального виховання дітей і молоді на шпальтах регіональної педагогічної періодики упродовж 1919 – 1939 років, викликані потребою оновлення форм, методів та засобів морального виховання в умовах сучасного навчально-виховного процесу.

Дисертанткою досліджено (с. 81), що з початком адаптації Закарпаття до чехословацьких демократичних умов розвитку характерною особливістю була чітка визначеність суспільних пріоритетів у змісті сімейного морального виховання. Адже, незважаючи на політико-правову демократичність, влада намагалась контролювати процес засвоєння ціннісних орієнтацій, що сприяло стабільності сімейно-виховної системи. У даному контексті періодичні видання, як зазначає З.М. Ваколя, виконували одну із найважливіших світоглядних функцій, яка анонсувалася державною ідеологією й надавала громадянам відчуття захищеності.

У підрозділах 2.1., 2.2. автор аналізує основні фактори соціалізації особистості досліджуваного періоду, якими виступала сім'я та школа. У процесі дослідження документальних фактів автором засвідчені умови загальної освіченості та культури місцевого населення тогочасного Закарпаття (с. 82) («не володіння значною кількістю батьків необхідними психолого-педагогічними знаннями, не усвідомлення ступеня соціальних ролей, низький рівень педагогічної культури»). Вони стали причиною негативного впливу на

сімейний спосіб життя, а отже, й на морально-етичні й ціннісні орієнтири сімейного середовища, що безпосередньо впливало на виховання молодого покоління.

Ґрунтовно вивчивши архівні матеріали та матеріали регіональних періодичних видань ([87-127], [48-71], [83], [162], [164-166], [178-182], [220-222]...) дисертантка доводить, що на допомогу сім'ї була націлена робота педагогічної періодики Закарпаття 1919 – 1939 років, на шпальтах якої автори статей (педагоги, представники духовенства, громадсько-політичні діячі) давали важливі рекомендації батькам щодо укорінення у підростаючого покоління високих моральних цінностей, таких як вірність, любов, чесність, правда, щирість, сумління, взаємна пошана тощо.

У цьому сенсі варто відзначити, що незважаючи на постійні політичні, економічні, культурно-освітні зміни, концепт «батько – мати – діти» і надалі залишається для українця найважливішим у справі морального виховання молодії генерації.

Слушною є думка автора (підрозділ 2.2.) про те, що «педагогічні періодичні видання використовувалися як джерело передачі зразків морального виховання дітей у школі...». Особлива увага школи була націлена на формування в учнів моральних почуттів, переконань, морального ідеалу, які «були результатом життєвого досвіду відомих державних та культурно-освітніх діячів Закарпаття». Водночас, підрозділ 2.2. вміщує значну кількість цитувань (с. 92 – 94, с. 96, 97, 101 та ін.), натомість автору варто було б висловлювати власні аналітичні судження та робити умовиводи.

Використання комплексу взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих сучасних методів дослідження забезпечило отримання наукових результатів. Зокрема, історико-географічний метод сприяв розкриттю регіональні особливості проблеми морального виховання дітей і молоді в конкретних історичних обставинах; пошуково-бібліографічний метод який уможливив теоретичний аналіз, синтез, систематизацію і класифікацію архівних та сучасних друкованих джерел; проблемно-хронологічний надав можливість простежити еволюцію актуалізації процесу морального виховання дітей та

молоді на шпальтах педагогічної періодики Закарпаття у динаміці і часовій послідовності.

Варто відзначити практичне значення результатів дисертаційного дослідження. Теоретичні положення й висновки, що містяться у роботі, знайшли відображення у методичних рекомендаціях З.М. Ваколі «Моральне виховання в педагогічній періодиці Закарпаття: історико-педагогічний аспект» (2015 рік), які використовуються при викладанні навчальних дисциплін «Історія педагогіки», «Історія педагогічної думки Закарпаття» в Закарпатському інституті післядипломної педагогічної освіти; «Історія та культура України», «Історичне краєзнавство» в Ужгородському національному університеті; «Історія педагогіки», «Теорія виховання», «Педагогіка», «Актуальні проблеми дидактики і теорії виховання» для спеціальності «Початкова освіта» в Мукачівському державному університеті.

Загальні висновки дисертаційного дослідження свідчать про досягнення сформульованої мети та завдань, відзначаються достовірністю, обґрунтованістю, логічністю та системністю.

Автореферат дисертаційного дослідження відповідає чинним вимогам, відображає основні положення дисертації, її зміст і структуру, висвітлює основні результати.

Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію З.М. Ваколі, доречно вказати на окремі недоліки, до яких відносимо такі.

1. Дисертант у своєму дослідженні послуговується термінами «моральні цінності», «моральна культура», «моральна свідомість», «моральний ідеал», проте, в роботі дещо бракує чіткості щодо наукового формулювання цих термінів. Доречним було б і авторське тлумачення змісту цих понять.

2. У 2-му розділі роботи, окреслюючи особливості морального виховання в шкільній системі, дисертантка наголошує на важливості застосування таких методів навчання, як «методи психологічного впливу, наочні, словені, метод активізації творчості учня, метод епіграф, метод проблемного навчання, метод аналізу документів». Однак у висновках до розділу та в загальних висновках означені методи не зазначені.

3. Параграф 2.4. має описовий характер. Доцільно, на нашу думку, конкретизувати можливості використання історичного досвіду морального виховання в сучасному навчально-виховному процесі взявши за основу діючі навчальні програми шкільних дисциплін, позаурочні освітні та виховні заходи.

4. Було б важливим чіткіше визначити, які науково-теоретичні положення дисертаційного дослідження набудуть подальшого розвитку завдяки здійсненій науковій розвідці.

Висловлені зауваження та побажання не знижують загальної позитивної оцінки дисертації. Виконана робота свідчить про високі професійні здібності З.М.Ваколі та відповідний рівень педагогічного мислення. Дослідження виконано на належному науковому рівні, що є свідченням кваліфікаційної готовності дисертантки до подальших наукових розвідок.

Загальні висновки й оцінка дисертації. Аналіз кандидатської дисертації, автореферату й опублікованих праць дисертанта дозволяє зробити висновок про те, що робота Ваколі Зоряни Михайлівни на тему: «Питання морального виховання дітей та молоді на сторінках педагогічної періодики Закарпаття (1919–1939 рр.)» є самостійним і завершеним дослідженням, яке робить внесок у розвиток педагогічної науки, відповідає нормативним вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор, Ваколя Зоряна Михайлівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри культурології та мистецької освіти

Дрогобицького державного педагогічного університету

імені Івана Франка

Н.М. Муляр

13 червня 2016 року

